

considered. Introduction of payments for natural resources monopolization; mobilization of resource payments in local budgets; putting into practice tax incentives for using resource saving technologies were suggested on the basis of the conducted analysis.

Key words: *taxation, resource payments, rental payments, resource intensity, export.*

УДК 338. 43. 01

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

В.В. ГАРБАР, аспірант*^{*}

Розглянуто та проаналізовано теоретичні засади забезпечення сталого розвитку фермерських господарств.

Аграрний сектор є одним з найбільш важливих в економіці України. Від успішної роботи його підприємств значною мірою залежить економічна й політична стабільність держави та матеріальний добробут громадян. Рівень розвитку підприємств аграрного сектору відіграє значну роль у становленні економіки країни, з ним тісно взаємозалежні процеси формування економічної і соціальної стабільності [14].

Закономірним результатом процесу приватизації колективної власності є виникнення і розвиток фермерських господарств. Ця форма господарювання забезпечує ефективне використання ресурсів сільського господарства, оскільки повною мірою реалізується економічна зацікавленість самих виробників, які переважно є і власниками ресурсів, або на умовах оренди використовують окремі з них [15].

Діяльність фермерських господарств в сучасних умовах нестабільна. Це пов'язано з фінансовою кризою, зміною рівня державної підтримки, ситуації на ринку сільськогосподарської продукції та посиленням конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних проблем функціонування та ефективного розвитку фермерства, як однієї з форм господарювання у процесі ринкових перетворень в аграрній економіці присвячені наукові праці таких відомих учених економістів-аграрників: П. Гайдучього, В. Горьового, М. Кісіля, М. Кропивка, В. Іванченко та багатьох інших. Глибоко аналізують теоретичні і практичні проблеми сталого розвитку сільського господарства такі зарубіжні науковці: Д. Медоуз,

---

* Науковий керівник –М.І. Кісіль, кандидат економічних наук.

Л. Браун, Г. Гарднер, Н. Картер, Г. Кортен, Г. Френч. Зазначені проблеми вивчаються в роботах таких вітчизняних вчених, як Б. Буркинський, І. Вахович С. Герасимова, З.Герасимчук, Л. Круглякова, В. Кухар, О. Майданник, О. Осауленко, В. Степанов, О. Царенко, О. Черкас, В. Шевчук. Проте, теоретичні засади забезпечення сталого розвитку фермерських господарств залишаються недостатньо вивченими.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад сталого розвитку фермерських господарств України.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою дослідження є критично наукове та творче осмислення досягнень зарубіжних і вітчизняних науковців. У процесі написання статті використовувались такі наукові методи: діалектичний, абстрактний, логічний та монографічний.

Результати досліджень. Фермерські господарства є своєрідними складно-структурованими формами територіальної організації агропромислового виробництва, своєрідними типами сільського поселення, в яких органічно та компактно поєднуються земельна площа й садиба з виробничими, господарськими та житловими будівлями, технікою та інвентарем.

Законодавчою базою створення, діяльності та припинення діяльності фермерських господарств є Закони України: «Про фермерське господарство», «Про інвестиційну діяльність», Земельний, Цивільний, Господарський, Водний, Лісовий кодекси України, також Кодекс законів про оплату праці та інші нормативно-правові акти.

Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства [12]. Тобто фермерські господарства України орієнтуються на отримання прибутку, який має бути джерелом їх розвитку.

Основною умовою створення фермерських господарств є принцип добровільності, так як примусове насаджування даної форми організації виробництва не дає позитивного ефекту.

Розвиток фермерських господарств слід розглядати як складний історичний процес, зумовлений ринковим механізмом господарювання. До цього часу в Україні він проходив ряд етапів, що характеризуються якісними та кількісними перетвореннями. На початковому етапі відбувалися кількісні перетворення, масове збільшення чисельності фермерських господарств, переважно формування їх матеріально-технічної бази, налагодження виробництва. Наступний етап характеризувався якісними перетвореннями в діяльності та матеріально-технічній базі фермерських господарств, нарощування технічного потенціалу, зростання кредитування систем господарювання, збільшення обсягів виробництва. На третьому етапі

відбувалося поєднання кількісного та якісного зростання потенціалу фермерських господарств, прискорений розвиток та концентрація капіталу, збільшення обсягів оренди земельних ділянок. Останній етап розвитку фермерських господарств – помірний розвиток та якісні трансформації, які супроводжуються зростанням розмірів фермерських господарств та нарощування їх технічного потенціалу [7]. У перспективі розвитку фермерських господарств буде проходити на нових етапах. Доцільно, щоб на наступних етапах розвитку фермерські господарства були забезпечені активізацією їх господарської діяльності на основі спеціалізації та інтенсифікації виробництва, концентрації капіталу, кооперації й інтеграції.

У процесі такого розвитку слід особливу увагу приділяти оптимізації розмірів фермерського господарства, які залежать від багатьох факторів: ґрунтово-кліматичних умов, видів виробництва, впливу ринку – попиту і пропозиції, економічних можливостей, вимог до обсягу початкового капіталу, при якому можна починати вести фермерське господарство, кредитно-фінансових взаємовідносин з банками, державної підтримки, рівня знань, рівня сервісу фермерського господарства у технічному забезпеченні машинами, добривами, отрутохімікатами, кормами та всім іншим, необхідним для фермера.

Основними видами діяльності фермерських господарств, у перспективі, може бути виробництво і переробка сільськогосподарської продукції, а основна мета створення полягає у забезпеченні добробуту селянської сім'ї. Тобто в центрі діяльності фермерського господарства стоїть сім'я. Фермер розвиває, вдосконалює своє господарство виключно для задоволення конкретних життєвих потреб сім'ї. Коли потреби сім'ї зникають фермерське господарство може припинити свою діяльність, змінити її напрям та власника.

Довгострокове та прибуткове ведення фермерського господарства, його економічний ріст і розвиток визначаються правильним вибором стратегічних орієнтирів, які дозволяють найкращим чином реалізувати потенційний людський капітал та інші ресурси. Стратегія повинна забезпечувати сталий економічний ріст і розвиток фермерського господарства, підвищення конкурентоспроможності виробленої ним продукції і наданих послуг.

Формування і системне узгодження соціальних, організаційно-економічних, природних, техніко-технологічних засад і факторів забезпечують розвиток фермерських господарств [15]. Однак реалії сьогодення показують, що сформовані засади (створення Державного фонду підтримки фермерських господарств, виділення із земель запасу земельні ділянки в постійне користування фермерських господарств, здійснення організаційних заходів щодо інституційного забезпечення фермерського укладу тощо) поки що недостатньо забезпечують їх розвиток. У фермерських господарствах виникають певні труднощі, пов'язані з відсутністю сучасної системи реалізації продукції, матеріально-технічного постачання, сервісного і консультативного обслуговування, ефективного механізму захисту цін на основні продовольчі

товари, протидії недобросовісній конкуренції тощо. Ці та інші труднощі призводять до зниження ефективності діяльності фермерських господарств, а також зумовлюють їх нестабільність. Для успішного подолання фермерами вище зазначених труднощів необхідно забезпечити постійний сталий розвиток фермерських господарств. Тому важливо, насамперед, визначити, що, власне, слід розуміти під поняттям «сталий розвиток».

Термін «сталий розвиток» є офіційним відповідником англomовного оригіналу «sustainable development», дослівний переклад якого з урахуванням контексту може бути «життєздатний розвиток», а за сенсом – «самопідтримуваний розвиток», інколи цей термін тлумачать як всебічно збалансований розвиток. Набув широкого розповсюдження після публікації докладу «Наше спільне майбутнє», підготовленого в 1987 році Міжнародною Комісією ООН з навколишнього середовища та розвитку. Зазначене поняття було введено для визначення взаємовідносин між суспільством та природою. Згідно цього докладу сталий розвиток розуміється як: «...такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [8]. Це фактично стало продовження концепції ноосфери, сформульованої академіком В.І. Вернадським. Вона виявилася необхідною платформою для напрацювання теорії триєдиного еколого-соціального-економічного розвитку. Її суть – обов'язкова узгодженість економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувались якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля, а забезпечувався соціальний прогрес у своїй сталості і гармонійності.

У світі ще на початку 90-х років ХХ століття існувало більше 60 визначень «сталого розвитку» [10]. Сьогодні їх кількість збільшилась в декілька раз, і єдиної точки зору відносно суті цього поняття не вироблено (табл. 1).

Зрозуміло, що термін «сталий розвиток» у різних наукових колах розуміється відповідно по-своєму, і це впливає на практичну реалізацію сталого розвитку на різних рівнях.

Основними напрямками забезпечення умов сталого розвитку фермерських господарств є: виділення фермерським господарствам земельних площ згідно з діючим законодавством; надання фермерам державної підтримки у придбанні ними нової техніки, будівництві тваринницьких ферм і комплексів, спорудженні фермерських доріг, мереж електро- та водопостачання тощо; збільшення розмірів фермерських господарств за рахунок оренди земель і кооперування; удосконалення системи оподаткування фермерів; надання фермерам пільгових довгострокових та короткострокових вітчизняних та іноземних валютних кредитів під заставу майна і майбутній урожай для придбання високопродуктивної техніки, придбання племінної худоби, оборотних засобів (добрив, насіння, засобів захисту рослин, паливно-мастильних та інших матеріалів і послуг); кооперування фермерів у сферах переробки і збуту продукції, постачання, технічного обслуговування тощо;

інформаційне забезпечення фермерських господарств; створення системи підготовки і перепідготовки фермерів; організація дорадчо-консультаційних служб для фермерів з технологічних, економічних, юридичних питань; фінансування досліджень з проблем розвитку фермерства.

1. Визначення терміну «сталий розвиток»

Автор	Тлумачення терміну «сталий розвиток»
Світовий банк	Управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження і збільшення людських потреб.
Міжнародний інститут сталого розвитку(Канада)	Визначає даний термін як: «сталий розвиток означає об'єднання єдиного навколишнього середовища, економічної ефективності і благополуччя народів».
В.І. Данілов-Данільян	Розуміє під «сталим розвитком» такий суспільний розвиток, при якому не руйнується його натуральна основа, створені умови життя не викликають деградації людини і соціально-деструктивні процеси не досягають масштабів, які загрожують безпеці суспільства [5].
Б.Г. Данилишин та Л.Б. Шостак	Зокрема, під рівноважним сталим розвитком вони розуміють систему суспільного виробництва, за якої досягається оптимальне співвідношення між економічним розвитком, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення [6].
З.В. Герасимчук та І.М. Вахович	Наполягають, що поняття сталого розвитку характеризує процес соціально-економічного розвитку за умови забезпечення екологічної рівноваги соціо-еколого-економічної системи певної суспільної формації [4].
Б.В. Буркинський, В.Н. Степанов, С.К. Харічков	Запропонували дивитись на «сталий розвиток» через призму динамічної рівноваги. Зокрема, сталий розвиток еколого-економічної системи, на їхню думку, є здатністю цієї системи витримувати зміни, спричинені зовнішніми і внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність збереження визначеної динамічної рівноваги [3].
Л.Г. Мельник	Сталий розвиток розуміється вченим як перманентне відтворення так званого стану гомеостазу (динамічної рівноваги) з періодичною зміною його рівня, за якого відбувалося б постійне розв'язання суперечностей між внутрішніми компонентами системи, а зміна параметрів біосфери не виходила за межі катастрофічних (фатальних) для системи трансформацій [9].
Є.М. Борщук	Аналізуючи використання терміна у західноєвропейських країнах, робить висновок, що під сталим розвитком слід розуміти біогармонійний або стійкий розвиток суспільства, прийнятний для збереження екологічної ніші людини [2].

Сталий розвиток фермерських господарств, завдяки якому досягається

стабільний соціально-економічний розвиток і безперервне функціонування господарств, може досягатись лише на основі розробки та реалізації цілеспрямованої програми такого розвитку.

Забезпечення сталого розвитку фермерських господарств є важливим національним завданням, вирішення якого дозволить збільшити виробництво, поповнити ринки продуктами харчування і тим самим зробити вагомий внесок у вирішення національної продовольчої проблеми. Зрозуміло, високотоварні господарства будуть сформовані за сприятливих умов за певний час, але саме в наш час закладаються економічні, законодавчі, нормативні, організаційні підвалини малого агробізнесу.

Висновок: Проведені дослідження показали, що сталому розвитку притаманні регульований розвиток суспільства і біосфери, націленість ведення економічної діяльності та екологічного господарства на задоволення не індивідуальних, а суспільно-корпоративних інтересів.

Сталий розвиток фермерських господарств слід розглядати як керований процес, який є більш упорядкованим у порівнянні з існуючим. Забезпечення його керованості здійснювати на основі системного підходу та сучасних інформаційних технологій, які дозволяють швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку фермерських господарств і з високою точністю прогнозувати їхні результати та обирати найбільш оптимальні варіанти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития. — К.: Лыбидь, 2002. — 256с.
2. Борщук Є.М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем: Монографія / Є.М. Борщук. — Львів: Растр – 7. — С. 8 – 15.
3. Буркинский Б.В. Экономико-экологические основы регионального природопользования развития // Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков. — Одеса: Фенікс, 2005. — 575 с.
4. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: Монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. — Луцьк: ЛДТУ, 2002. — 248 с.
5. Данилов-Данильян В. И. Устойчивое развитие – будущее Российской Федерации / В.И. Данилов-Данильян // Россия на пути к устойчивому развитию. — Москва, 1996. — С. 5.
6. Данилишин Б.М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений. / Б.М. Данилишин, Л.Б. Шостак. — К.: СОПС України НАНУ, 1999. — 367 с.
7. Іванченко В.О. Ефективність інвестицій фермерських господарств: Автореф. дис., канд. с.-г. наук / В.О. Іванченко. — Київ, 2001. — 20 с.
8. Наше общее будущее: Доклад международной комиссии по окружающей среде и развитию. – М.: Прогрес, 1989. — 374 с.
9. Основи стійкого розвитку: навч. посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. — Суми: Університетська книга, 2005. — 654 с.

10. Поліщук В.Г. Понятійно-категоріальний апарат стимулювання сталого розвитку регіону [Електронний ресурс] / В.Г. Поліщук – [www.nbuu.gov.ua/portal/.../168 – 174.pdf](http://www.nbuu.gov.ua/portal/.../168-174.pdf).
11. Прадун В.П. Економіко-екологічні основи сталого розвитку регіональних агропромислових комплексів: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук/В.П. Прадун. — К., 2005. — 38 с.
12. Про фермерське господарство від 16.06.2003 року № 937 – IV (Редакція станом на 17.07.2011) [Електронний ресурс]: Закон України // [zakon.rada.gov.ua/ go/ 937 – 15](http://zakon.rada.gov.ua/go/937-15).
13. Тарасова О.В. Концепція устойчивого развития общества [Електронний ресурс] / О.В. Тарасова – posoh.ru/tend/intern_org/htm/ust-razv.htm.
14. Сучасні тенденції розвитку агропромислового сектору України // Економіка АПК. — 2011. — №9. — С. 107.
15. Царенко О.М. Економіка і організація приватних господарств / О.М. Царенко. — Суми: Обласна друкарня видавництва «Козацький вал», 2001. — 320 с.

Одержано 6.11.12

Рассмотрены и обобщены теоретические основы обеспечения устойчивого развития фермерских хозяйств.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, устойчивое развитие, механизм хозяйствования, этапы развития.

Theoretical grounds for ensuring stable development of farm enterprises were considered and generalized.

Key words: farm enterprise, stable development, economic management mechanism, stages of development.

УДК 005.412:664.8.013(477)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЛОДООВОЧЕВИХ КОНСЕРВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

С.М. ДІДУХ, аспірант

Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса

У статті досліджено інвестиційні механізми розвитку плодоовочевих консервних підприємств Білорусі, Молдови та Росії. Розглянуто ключові проблеми плодоовочевих консервних підприємств України, а також шляхи їх подолання на основі впровадження кластерної моделі, вертикальної інтеграції.

Агропромислові підприємства України на сьогоднішній день здійснюють господарську діяльність в умовах сповільнення темпів